

Seznam příloh

Příloha č. 1: Petra Procházková (obrázek)

Příloha č. 2: Obálka knihy Utřete tělesné šťávy (obrázek)

Příloha č. 3: Obálka knihy Rošangol (obrázek)

Příloha č. 4: Rozhovor s Petrou Procházkovou (text)

Příloha č. 1: Petra Procházková (obrázek)¹



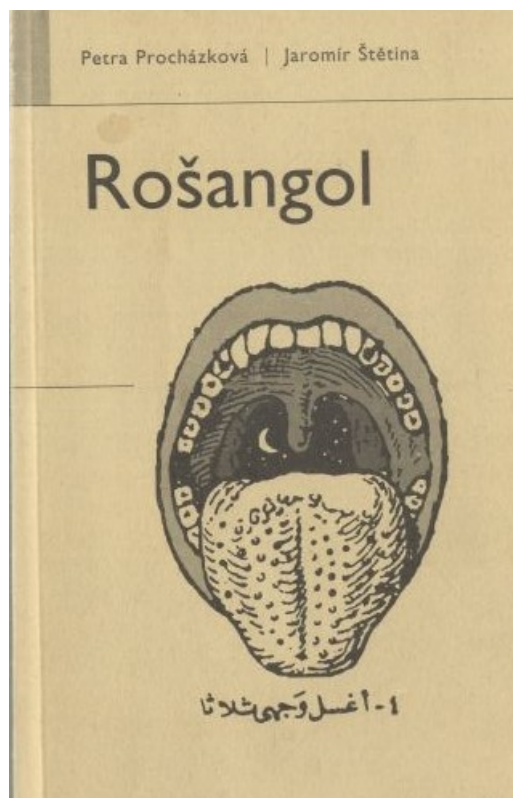
Autor: Gabriel Kuchta

¹ VODRÁŽKA, Prokop. Novinářka Procházková po 27 letech končí v LN. Text od fiktivní osoby velebící Babiše byl podvod, ne chyba, říká. *Denikn.cz* [online]. 24. září 2018 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://denikn.cz/1121/novinarka-prochazkova-po-27-letech-konci-v-ln-text-od-fiktivni-osoby-velebici-babise-byl-podvod-ne-chyba-rika/>

Příloha č. 2: Obálka knihy Utřete tělesné šťávy (obrázek)



Příloha č. 3: Obálka knihy Rošangol (obrázek)



Příloha č. 4: Rozhovor s Petrou Procházkovou (text)

Aza je moje velká postava. Hrdinové jsou nádherní, pro mě je ale nejzajímavější nacházet obyčejné lidi, říká Petra Procházková

Za Azou jste do vězení začala chodit poté, co jste si v novinách přečetla, že její poprava se uskuteční až po porodu. Proč vás zrovna tato informace vyburcovala k tomu, abyste se o její příběh začala zajímat? Co se tím pro vás změnilo?

Stalo se to dávno, už si to moc dobře nepamatuji, ale tenhle příběh, to je největší příběh, který jsem kdy popisovala. Měla jsem na něj nekonečně času, proto jsem ho mohla napsat právě takovým způsobem. V Grozném jsem tehdy točila pro Němce, na práci jsem dostala spoustu peněz a půl roku. Azyn příběh se odehrál právě v tomto půlroce. Celá ta situace s těhotenstvím mi přišla mýtická. Na jednu stranu vám řeknou, že vás ještě nezabijí, takže máte být šťastná, zároveň vám tím ale sdělí, že až nastane vaše největší radost, porod dítěte, tak si v tu chvíli podepíšete ortel smrti. Zajímalo mě, jak bude žena prožívat těhotenství, když se na jedné straně těší na miminko a na druhé straně ví, že zemře. Nakonec to tak nebylo, ale já jsem v tu chvíli nevěděla, že to dopadne jinak. Další důležitá věc byla, že jsem shodou okolností v Čečensku pracovala už dlouho a znala jsem tam spoustu lidí, proto mi dovolili za Azou do vězení chodit.

Takže to, že jste se za Azou dostala, byla vlastně náhoda?

Ano, byla. Stalo se to v době, kdy v Čečensku nepracovali žádní zahraniční novináři. Tehdy se tam totiž dost unášeli, za jejich navrácení chtěli únosci i milion dolarů, a proto západní novináři raději odjeli. Já jsem zvolila jinou cestu – s těmi zbojníky jsem se kamarádila. Zнала jsem se s nimi ještě z předválečných dob, před rokem 1994. Během války působili jako vcelku významní velitelé, kteří mě kryli. V době, kdy jsem psala o Aze, Čečenci nad Rusy na chvíli zvítězili a tito velitelé se stali důležitými lidmi, například ministry, protože po válce ten, kdo má zásluhy, dostane funkci. A právě díky tomu, že jsme se znali už dlouho, mi umožnili přístup do věznice. Jinak by se to nepovedlo. Takže jsem každý týden létala do Grozného, zašla jsem do vězení a pak letěla zase zpátky do Ruska. Měla jsem na to peníze a čas. Literární reportáž se totiž jinak než s velkým klidem a dostatkem času napsat nedá.

Vy jste o Aze nejen psala, ale také jste ji natáčela. Co z materiálu vzniklo?

Točila jsem pro Němce a z nasbíraného materiálu vzešel film, který ale podle mě vůbec neměl poetiku psané reportáže. Byl postavený na veřejné popravě, ale o ni vlastně nešlo.

Šlo o spoustu jiných věcí. Film jsem ale točit musela, protože to jediné mi umožnilo do Grozného jezdit, jinak bych na to neměla peníze. Kamera tam ale trochu vadila. Vždy, když jsem ji odložila, pracovalo se s lidmi lépe.

Jaká Aza byla?

Kdyby člověk chtěl napsat román, tak by si ji předělal. V mnohem krásnější, chytřejší, zajímavější osobnost. Ona byla vlastně takový docela plochý člověk. Možná, že všechny emoce skrývala, dostat z ní nějakou mi šlo strašně těžko. Samozřejmě, že sen novináře, který něco takového dělá, je, aby mu vykládala hodiny a hodiny, to by ale bylo moc jednoduché, to jednoduše nešlo. Ono se to všechno tak nějak odehrávalo v ní. Byla to vlastně úplně obyčejná, nakonec ničím příliš zajímavá žena. Její osud byl ale natolik zajímavý, že kdyby měla ještě ideální hrdinskou povahu, byla by to už jen velká třešnička na dortu.

Nemůžete mít všechno, dokonalou vypravěčku a silný příběh...

Ano, ten příběh byl tak silný, že nezáleželo na tom, že Aza byla nevzdělaná nebo že neměla dar vyprávět. Podle mě se navíc opravdu hrozně bála, že umře. Někdo na takovou skutečnost reaguje tím, že je povídavější, ona byla v křeči. Myslela si ale, že jí pomůžu, takže chtěla, abych za ní chodila. Bylo to komplikované, ale nebyla to nijak zajímavá osobnost, to ne.

Vy jste se jí skutečně pokusila pomoci, když jste se vypravila za šariátským soudcem. S jakým úmyslem jste za ním šla?

Vždy jsem si říkala: Nesmíš do příběhů vstupovat. V tomto případě mě ale zajímalo, jak to celé je. Když soudci rozhodli, že Azu nepopraví, začali tvrdit, že podle šariátského práva, které si převzali z nějakého súdánského zákoníku, se těhotné ženy popravovat nesmí. Někdo přisadil, že se nemohou popravovat nejen těhotné, ale ani kojící. To by pro Azu znamenalo i další dva roky života.

Dokud bude kojít, tak bude žít?

Přesně tak. Snažila jsem se zjistit podrobnosti šariátského práva, jak se přesně aplikuje na ženy. Někdo totiž tvrdil, že ženy se vůbec nesmí popravovat, že se jen kamenují, když jsou nevěrné. Tady ale byla nevěra a k tomu ještě vražda. To byl úplný průšvih. Zajímalo mě tedy, jak to celé bude a pak, když toho člověka vidíte víc než dvakrát, vybudujete si k němu vztah. Zdálo se mi hrozné, že bych měla jít natáčet její popravu. To už je velké

sousto. Tak jsem si říkala, že větší zájem by mohl něco změnit, že by to ještě mohlo dobře dopadnout. Prosila jsem Basajeva (*Šamil Basajev byl viceprezidentem separatistické vlády v Čečensku, polní velitel islámské guerilly a mezinárodně hledaný terorista – pozn. autorky.*) i mé známé ochránce. Snažila jsem se jim naznačit, že je ve vězení tahle těhotná žena s takovým příběhem. Bohužel, podle všeho, co se tam tehdy dělo, šance, že ji popraví, byla velká.

I přesto jste ale zkoušela vyjednat zmírnění trestu na doživotí nebo vyhnanství?

Ano. Oni si totiž soudci s takovým případem sami nevěděli rady, neměli s tím zkušenosti. Atmosféra v Čečensku byla tehdy zvláštní, šariátské právo se zavádělo nově a Čečenci ho vůbec neuměli aplikovat. Aza teoreticky mohla dostat nějaký veřejný trest, nebo ji mohli poslat do vyhnanství. Myslím, že mě o nějakou takovou přímluvu sama poprosila. Nakonec ale utekla. Možná byla i trochu bezcharakterní, a to nemyslím zle, ona jednoduše nebyla pevná osobnost. Byla ochotná udělat cokoli. Člověk se do ní ani v literárním díle nezamiluje jako do postavy. Ale ano, chtěla jsem jí pomoci. Zároveň jsem si říkala, a teď si to říkám ještě víc než tehdy, že bych do osudů neměla zasahovat. Šlo ale o lidský život. Aza sice zcela evidentně nebyla bez viny, já ale nevím, jak s ní její muž zacházel, co všechno si vytrpěla.

Z jejího příběhu je také cítit, že už těhotenství ani děti nechtěla. Ocitla se ale v situaci, kdy to, co tolik nenáviděla, bylo to jediné, co ji dělilo od smrti...

Byla to souhra okolností, kdy se úplně převrátilo tragično, vše dostalo opačná znaménka. Aza těhotenství nechtěla, ale zároveň právě to jí zachránilo život. A i přesto všechno se na to dítě asi těšila, protože myslím, že i když ho člověk nechce, tak když už je těhotný, tak se na to dítě alespoň trochu těší. Zároveň porod znamenal nejen začátek nového života, ale i konec toho jejího. To mi přišlo úplně neuvěřitelné, pekelné.

Milion odstínů Azy

Vypadá to, že vás Azyn příběh zasáhl. Při čtení reportáže jsem měla pocit, že s vámi Aza zůstala, i když už jste byla z Čečenska dávno pryč, měsíce poté, co jste ji viděla naposledy?

Později jsem zjišťovala, co se s ní stalo. Dodnes mi totiž přijde, že to snad není vůbec možné, že se něco takového dělo. V Čečensku člověk zažívá různé příběhy, samotná ta poprava byla něco zběsilého. Vždyť děti Azyny sestry Miriam se na ni dívaly v televizi.

Já si ze svých reportáží pamatuji jen máloco, ale tady si pamatuji i jména. Strašně mě vyděsilo, co je možné. Proto jsem si říkala, co se s Azou asi stalo a docela často jsem si na její osud vzpomněla. Protože její příběh je něco výjimečného. Ukázka toho, co se může stát, když se lidé válkou zblázní. To bylo přece celé tak zvrácené. Přišlo mi, že to není možné, ale je. A teď je zase možné to, co se děje na Ukrajině. Myslím, že lidstvo je nepoučitelné. Ale ano, ona je moje velká postava. Víte, proč?

Proč?

Protože není kladná. Provedla něco, co se neprovádí. To bych ale dokázala pochopit, když je někdo týraný a ocitne se úplně v koncích. Navíc, Bůh ví, jak to bylo, to my víme jen v náznacích. Ona ale nebyla ani moc sympatická. Mě někdy lezou filmová zpracování takových antických příběhů na nervy, protože se tam vždy objeví kladný hrdina, sympatický hrdina a záporný hrdina, takový trochu ošklivý, ono to tak ale v životě vůbec není. Aza nebyla ani kladná, ani záporná. Mezi černým a bílým je milion odstínů šedi. A přesně taková Aza byla. Proto mě to bavilo, protože málokdy je něco tak černobílé, že to odpovídá hollywoodským představám.

Měla jsem z Azy úplně stejné pocity. Když jsem *Popravu* četla, napsala jsem si na papír s poznámkami, že je nesympatická a nemám ji jako postavu ráda...

Ano, ona sympatická opravdu nebyla. Tohle je potíž i při zpracovávání příběhů o uprchlících, když se na ně snažíme tak trochu dělat reklamu, píšeme, že jsou hezcí, hodní, chytrí, s hrozným osudem. Ale často to tak vůbec nemusí být. Mohou to být potvory. To ale není ten důvod, proč jim pomáhat. Důvod, proč bychom se měli zajímat o jejich osudy, je, protože trpí. O jejich charakterových vlastnostech to nic nevypovídá. V tomhle mi reportáž o Aze strašně pomohla. Od té doby se snažím pozitivní postavy moc nepopisovat. Vůbec mě to nebaví. Není to zajímavé. Hrdinové jsou nádherní, pro mě je ale nejzajímavější nacházet obyčejné lidi, to, jak se chovají v extrémních situacích. Většina lidí se totiž nechová jako hrdina. Já bych se také nechovala jako hrdina.

Prostě si chcete zachránit zadek.

Chcete si zachránit zadek. Zároveň v některých chvílích už je toho tolik, že v sobě to hrdinství najdete. Je toho na vás už moc, a tak najednou uděláte nějaký hrdinský čin, který od vás nikdo nečeká. Prvoplánovní hrdinové typu Rambo a podobně, ti mě vůbec nebaví. A taková právě Aza rozhodně nebyla.

Aza kromě toho, že zabila svého muže, chtěla opustit i svoje děti, že?

Celou tu situaci mohla řešit jinak. Byla asi i dost bezcitná. Myslím si, že dominantní pocit, který ve vězení cítila, byl strach o sebe. Nikdy se mi nepodařilo zjistit, jak se cítí ohledně svého nenarozeného dítěte. Třeba si to jen namlouvám, ale možná, že ona to dítě vnímala především jako něco, co ji chrání. Těžko říct, co se v tu chvíli ženě honí hlavou. Proto mi to přišlo tak zajímavé, protože to bylo mimo veškeré chápání.

V reportáži jste psala, že čím víc se blížil porod a s ním i poprava, tím méně jste chtěla Azu navštěvovat. Proč?

Ze začátku mě to hrozně zaujalo, ale pak se čas začal zkracovat a konec se blížil. Bylo mi protivné, že se toho trochu účastním. Vlastně to bylo hrozně nepříjemné. Také jsem se začala bát, že se to opravdu stane, říkala jsem si, že za ní půjdu a oni ji zrovna zastřelí. Protože ta první poprava byla příšerná, zabili je samopaly přímo na ulici, šílené. Aza mi navíc byla trochu protivná, nebyla ničím inspirující. Ale o tom to je, že hrdinové těchto příběhů nejsou vždy takoví, jak by si je člověk rád vymyslel.

Když jste Azyn příběh zpracovávala, nemohla jste ho zveřejnit, protože to byla jedna z podmínek vašich návštěv ve vězení. Až do poprav nesměl ven ani záběr, ani řádka. Bylo to pro vás těžké?

Docela ano, protože v literárních reportážích je nějaká emoce, která časem vyprchá, nebo ji překryjí jiné. To se v Čechensku stávalo často, protože se tam pořád něco dělo. I když ve mně tento příběh zůstal, překrývaly ho i jiné věci. Vy ho potřebujete zpracovat, dát ven co nejdříve, aby to bylo co nejupřímnější. Čím je člověk od dění dál, tím větší má tendenci fabulovat. Protože tady je velký prostor pro fabulování ne o faktech, to se vše stalo a je to dohledatelné, ale v atmosféře. V tom, že když se ta žena podívá určitým způsobem, vy v tu chvíli víte, co to znamená, ale za dva měsíce už tomu budete přikládat jiný význam. Literární reportáž umožňuje určitou míru popisu atmosféry, jak ji vnímáte vy, ale časem si to začnete stylizovat podle toho, jak to chcete vidět, a ne jak to bylo viděno.

Už jsme se dotkly toho, že Aza při veřejné popravě nezemřela, protože se nakonec vůbec nekonala. Co o jejím osudu víte jako poslední?

Pamatuji si, že jsem za ni ještě jednou orodovala. Relativní mír ale skončil dřív, než stihla porodit Maxmiliánu (takové jméno mimochodem v Čechensku snad ani neexistuje). Znovu začaly boje a nálety na Grozný, při nichž zasáhli věznicí. Myslím, že Aza už si tam předtím ukecávala nějakého strážného. Ve věznicí totiž mezi dozorci i dalšími pracovníky

o tom, že bude popravena matka od malého dítěte, panovaly pochybnosti. Ti lidé ještě donedávna žili úplně normální světské životy, žádný šariátský soud neznali. Existoval samozřejmě institut krevní msty, který byl a je výrazný dodnes. Ten se ale týká žen jen v naprosto výjimečných případech, natož matek malých dětí nebo těhotných žen. Bylo vidět, že i lidé ve věznici jsou z toho celí na nervy. Myslím si, že když začalo bombardování a panoval ten hrozný zmatek, někdo Aze pomohl utéct. Poslední zprávy mám o tom, že zmizela do Ruska. Na to jí chytrost stačila. Ona byla ochotna najít si jakéhokoli muže a sním strávit zbytek života, protože prožila takovou hrůzu, že všechno ostatní muselo být lepší.

Když mluvíte o hrůzách, které prožila, vybavil se mi děsivý popis manželského života Azy a Áleka. V Čečensku ale nic takového jako znásilnění v manželství neexistuje?

Ne, to absolutně není možné, to neexistuje. Až na nějaké výjimečné situace jako nemoc, menstruace a podobně svého muže nemůžete dlouhodobě odmítat. Snad pouze v případě, že pije alkohol nebo bere drogy. Ale to opět řeší mulláhové, je to složité. A navíc společnost by ji za to, že nechce spát se svým manželem, odsoudila. Je tedy pravda, že Aza moc možností neměla, navíc to, že máte milence a kvůli tomu s manželem nechcete spát, už je zase jiná kategorie. Já jsem jejího muže neznala, ale podle toho, co o něm lidé říkali, to muselo být hrozný. Z našeho pohledu situaci řešila nepříliš pochopitelně, ale v Čečensku žena opravdu nemá, na koho se obrátit, nemá šanci někam utéct. Kam by taky utekla?

Je to tak i teď?

Je. Ještě víc, než to bylo, protože teď zemi vede Ramzan Kadyrov. Mladým Čečenkám manžela vybere rodina. Pokud dívky nechtějí, zkoušejí utéct, takových případů bylo několik. Jenže tyto dívky na hranicích loví a vrací rodině. To jsou strašné věci. Dřív byla čečenská společnost světská, válka ji ale vrátila o padesát, sto let zpátky, obnovila drsné tradice. Potom je těžké soudit, jak se některé ženy, jako třeba Aza, zachovají.

Hodnotila jsem kriticky to, že Aza utekla bez dětí. Ted' mě ale napadá, že neměla na výběr, protože děti v Čečensku vždy patří otci, že?

Ano, když se rozejdete s manželem, protože rozvod je možný, děti patří, a tak je to ve většině muslimských rodin na světě, manželovi. Žena ať si jde, to je v pořádku, ale děti patří muži. To je jeden z důvodů, proč je tak málo rozvodů. Protože ženy většinou nechtějí

své děti opustit. Čečenky jsou tak vychované, odmalička ví, že pokud se budou chtít rozvést, děti nedostanou. Je to úplně jinak než u nás, kdy v 99 procentech případů děti zůstávají matce. Když se tamní ženy rozvádějí, jdou do toho s tím, že o děti přijdou. Možnost, že by se s nimi viděly ve střídavé péči, neexistuje.

Jetel namočený v soli

Je příběh Adžamala pravdivý, nebo je nějaká jeho část fikce? Ptám se proto, že je psaný trochu jinak než *Poprava*, vy v něm vystupujete jen jako pozorovatelka, vševědoucí vypravěčka.

Fikce to není vůbec, protože úplnou fikci napsat vlastně ani neumím, asi na to mám málo fantazie. Není to ale ani jen jeden příběh. Takové osudy se v Afghánistánu odehrávaly, měly různá aranžmá a *Adžamal* je jejich spojení. Všechno jsem buď sama zažila nebo vyslechla, potkala jsem takové lidi, děly se tam takové věci. Vymyšleného není vůbec nic, všechny postavy jsou reálné. V této společnosti ale bojujete s tím, stejně jako do jisté míry i v Čechách, že není zcela etické, když lidé nevědí, že o nich budete psát a vy to poté zveřejníte. Jsou totiž na intimitu své rodiny a svých vztahů velmi citliví.

Takže jste nechtěla, aby se stalo něco podobného jako v literární reportáži *Knihkupec z Kábulu*, kdy autorka Åsne Seierstad detailně a explicitně psala o afghánské rodině, jejíž jména sice pozměnila, ale i tak šlo zcela jasně poznat, o koho jde a rodina to vnímala jako velký zásah do soukromí a do své intimity?

To byl opravdu strašný průšvih. A já to chápu. Když máte nějakou věc, kterou sledujete dlouho, tak k těm lidem nepřijdete a neřeknete: Podívej, tohle budu mít do reportáže, jednou to napíšu, takže teď mluv a já tě budu citovat. Takhle to nefunguje. Já jsem v Afghánistánu klábosila se ženami, něco jsme společně prožívaly a nebyla šance nechat si od nich podepsovat papír, že je můžu citovat, to nebylo možné. Musíte s citem zachovat pravdu a postavy, ale zároveň to udělat tak, aby neměly nějaký průšvih. Protože to pak mohou být velké problémy, například pokud se to týká žen. Ona vám něco řekne, vy to napíšete a manžel ji doma podřízne. Na tohle se musí dávat velký pozor. Je to stejně i teď, ve válce na Ukrajině. Vždy musíte dbát na to, aby vaše psaní nikoho neohrozilo, aby nikomu nezkomplikovalo život. Od toho tady nejsme.

Vrat' me se zpět k Adžamalově příběhu. Hlad v Afghánistánu byl tedy opravdu tak velký, že matky musely svým dětem dávat k jídlu jetel?

Ano, to jsme zažili v Kábulu, když jsme tam přijeli na podzim 2001. Afghánistán byl na hranici hladomoru. My jsme se ocitli na prostranství bývalé sovětské ambasády, která byla rozbombardovaná už z občanské války v 90. letech. Seděli tam uprchlíci z okolních vesnic kolem Kábulu, které byly také úplně rozbombardované a zaminované. Lidé žili v ruinách. Tálibové odešli, ale humanitární organizace v oblasti ještě nebyly a všichni měli strašný hlad. Opravdu hlad. Když jsme tam přišli, skutečně nám nabídli jetel, který si namáčeli do soli. To bylo jejich jídlo. Děti byly vychrtlé. Nebyl to hladomor jako v Africe, ten má jinou podobu, ale ti lidé měli evidentně strašně malý nutriční příjem na den, desetinovou dávku oproti tomu, co by potřebovali. Tady docházelo k rozhodování, jestli zachráníte všechny své děti nebo jen některé.

Jak takové rozhodování může vypadat?

Ne vždy má úplně extrémní podobu. Děti se ale například posílaly do církevních škol k Tálibánu, protože on je dokázal uživit. Rodičům nabídli, že z dítěte udělají vojáka a budou ho zadarmo živit. Mnoho rodičů na to slyšelo, protože jednoduše nezvládli nakrmit celou rodinu. Někteří už své děti nikdy neviděli. Nikdo neví, jak skončily. Proto se afghánské dívky tak brzy vdávají. Rodina se o ně nedokáže postarat, a tak je ve třinácti letech někomu slíbí. Za nevěstu se totiž platí věno.

Někdy to zase bývá tak, že jedno dítě musíte obětovat co se týče lékařské péče. V Afghánistánu neexistuje zdravotní pojištění, za všechno se platí. Zažili jsme proto situaci, kdy matky, které měly více dětí, vybraly k lékařskému ošetření jen jedno z nich, to, které je na tom relativně nejlépe. Většinou proto, že o těch ostatních si říkají, že stejně zemřou. Hodně dětí mají i kvůli tomu, že vědí, že část se jich nedožije dospělosti. To přece není radost, být každý rok těhotná. Takhle ale tamní ženy uvažují.

Zároveň ale vzhledem k tomu, jak je afghánská společnost nastavená, ženy s častými těhotenstvími nemohou nic dělat, nemají šanci jednoduše neotěhotnět nebo mít ze své vlastní vůle jen jedno dítě, i když by možná chtěly?

Většina ne, většina Afghánek antikoncepci nezná. Antikoncepční programy pro vzdělanější ženy probíhaly, rodiny jsou ale nastavené na to, mít více dětí. V Afghánistánu totiž neexistuje důchodový systém, takže musíte mít děti, které vás budou živit. Když budete mít jen dvě, jedno vám zemře a druhé nebude nic umět...

A ještě to bude žena...

A ještě to bude žena, přesně tak. Takže potřebujete víc dětí, z toho ideálně jedno nebo dvě by se měly dostat do Evropy a odtamtud vám posílat peníze. To je model afghánské rodiny.

Existuje nějaká šance na změnu, když je teď znovu u moci Tálibán?

Spíše ne. Minulou zimu byl v některých oblastech, například v Badachšánu, znovu hlad. Afghánci si někde něco k jídlu vydlobou, není to Afrika, nejsou na poušti, jsou ale velmi malí, hubení, a kromě hladu je trápí i různé nemoci, například tuberkulóza.

V příběhu mě zaujala postava mladého lékaře-dobrodince. Myslím, že čtenáři ukazují, jak se kvůli tomu, že máme určitá privilegia, například, že jsme ze západu, nebo že jsme vzdělaní, dokážeme nad druhé povyšovat. Uvědomila jsem si, že to tak mnozí z nás opravdu mají. Jak to vnímáte vy?

Myslím, že přesně tak to je. V Afghánistánu to bylo hodně patrné. Do té doby jsem to tak nevnímala, ale tam mě to úplně udeřilo. Adžamalův příběh je právě o tom. Často jsem v Afghánistánu zažívala, že mě privilegovali. Když se v zemi objevily různé humanitární organizace, třeba OSN, tak mě jejich členové vůči místním, kteří tam byli se mnou, privilegovali. Afghánce úplně přehlíželi, vůbec je nebrali za hodné toho podat jim ruku. Bylo to hrozné. A pořád se to opakovalo. Cizinci se tam chovali hrozně, i když měli dobré úmysly. Euroatlantická civilizace žije v přesvědčení, že je jediná správná, že je nejlepší. To také tolik štve Rusy. Vlastně tím ale štve všechny, protože je hladíme po hlavě a říkáme: Ty blbečku, my tě naučíme, jak má správně vypadat parlament, jak se má žít, jak se máš chovat k sexuálním menšinám. Ty společnosti to ale takhle nechtějí, a navíc se jim nelíbí ten mentorský tón, kterým tohle všechno říkáme.

Chceme být spasiteli?

Ano, říkáme o Rusech, že mají mesiášský komplex, ale my ho máme také, stejně jako třeba Američani. Evropa si myslí, že je pupek světa. Afghánci se zase vrací k Alexandru Velikému, pořád nám ukazovali, kde měli v době, kdy, jak říkali, jsme my v Evropě ještě skákali po stromech, knihovny tak velké, že je muselo nést sto velbloudů. Oni cítí komplex, který v nich vytváříme tím, že se tváříme, jako že jsme ti nejvyspělejší na světě. Jenže my naši vyspělost počítáme mikrovlnnými troubami na hlavu. A ano, oni jsou v tomto směru technologicky zaostalá společnost, ale zase mají jiné hodnoty, které jsou pro ně důležité. Třeba čas.

Jak to vypadá, když je čas jedna z důležitých hodnot?

Afghánci si ho na sebe udělají. Žijí v mnohem pomalejším tempu než my. V televizi se mě nedávno ptali, jak mohl Vladimir Putin sedět s čínským prezidentem Si Ťin-Pchingem jeden den čtyři hodiny a druhý den šest. Odpověděla jsem, že to je Východ, tam čas plyne mnohem pomaleji. Oni by si asi po takové otázce poklepali na hlavu a řekli: Proč bychom spolu neposeděli celé odpoledne? My žijeme úplně jiné životy, a proto nejsme schopni jejich hodnoty a způsob života pochopit.

Východní styl

Postava mladé novinářky pro mě byla symbolem všeho špatného, co se na žurnalistice dá nalézt. Loví novináři utrpení?

Loví. Mám z toho trošku výčitky svědomí, protože i já to dělám. Nevím, jestli je to skutečně správné, když si říkám, že přeci musím lidi zaujmout, protože když je nezaujmu, tak proti válce neudělají nic. Já jim dám možnost, aby se dozvěděli pravdu, to, jak je strašná, a oni se pak mohou rozhodnout, co udělají, jestli odloží párek a dají desetikorunu na Člověka v tísní nebo je to nechá chladnými. To je ten lov. Zároveň se ale někdy bojím, jestli to nedělám kvůli sobě. Jestli nechci dobrý úlovek, napsat dobrou věc. Je pravda, že čím jsem starší, tím méně se mi zdá, že se pravdivý obraz dá ulovit na frontové linii nebo v nemocnici. Hledám ho už trochu jinde. Také se teď víc než dřív bojím na frontu jezdit, moc se k ní nepřibližuji a navíc mě příběhy mimo frontu zajímají víc. Baví mě poslouchat tamní lidi.

Nejhorší je, když novinář manipuluje se skutečností. Někdy to dělají fotografové, když fotku trochu upraví. Zdá se mi, že se snažíme lidi víc než zaujmout šokovat. Jenže šok je chvilková věc, přejde. Zaujetí je hlubší. Zaujmout je ale samozřejmě čím dál těžší. Když jsem psala o Aze a Adžamalovi, nebyly žádné sociální sítě. Dnes zapnete telefon a vidíte střelení na Donbase, boje o Bachmut. Čím tady můžu konkurovat?

Jsmo otrlí? Přejde nám už téměř jako norma, že na fotkách vidíme mrtvá těla?

Ano, ale takovými fotkami už vůbec nezaujmete. Musí to mít nějaký symbolismus, který lidem řekne víc než jen holý fakt. A proto myslím, že by se u nás literární reportáže měly psát víc. Lidé ale nemají čas je číst. Protože literární reportáž si vyžaduje určité podmínky, je například lepší mít ji na papíře, v klidu si k ní sednout. Ty příběhy obsahují

tragikomično, které mě v nich hrozně baví, protože ve válce skoro nikdy nenajdete místo, kde by v tragédii nebylo i něco trochu komického. To se ale strašně špatně zpracovává zpravodajsky nebo na sítích přes telefon.

Představuje čtení literárních reportáží tak trochu výzvu, protože nad nimi musíte víc přemýšlet, nastolují otázky, které ve vás zpravodajský článek s fakty a počty mrtvol nevyvolá?

Určitě. Ve zpravodajském článku můžete mít popis toho, jak se na Donbase strefila raketa do činžáku a konec. Nic víc.

Plánujete napsat knižní literární reportáž z Ukrajiny?

Plánuji. Vážně o tom teď uvažuji, líbila by se mi kniha složená ze tří příběhů, které by víc ukazovaly původ konfliktu na Ukrajině. Vždy totiž existovala obrovská propast mezi centrální a západní Ukrajinou a východem země, a právě toho se Rusko chytlo. Vybrala jsem si tři příběhy, které dlouhodobě sleduji.

První je o dvou starých ženách, které pocházejí z východní Ukrajiny a vzpomínají, jak se tam ocitly. Jedna je napůl Řekyně, druhá Ruska. Na jejich příběhu bych chtěla ukázat industriální historii Donbasu, jak se na něm sešly všechny různé národnosti, mluvíme spolu ale i o lásce nebo druhé světové válce. Druhý příběh je o jedné mojí známé, Rusce. Jejího manžela zatkli, když s rodinou utíkali z Mariupolu a v tuto chvíli sedí v ruském kriminále. Jejich dcera odešla do Ruska za svojí láskou a přesvědčuje matku, která odmítá mluvit rusky a začala se učit ukrajinsky, že Rusové nejsou tak špatní. A poslední je příběh ukrajinského vojáka, který přišel o nohu, a nechcejí ho proto pustit zpět na frontu. On by se chtěl ale i s protézou naučit řídit nákladňák, aby mohl pomáhat alespoň takto. Na jeho příběhu bych zase chtěla ukázat západní Ukrajinu. Válkou bych se moc zabývat nechtěla, spíš se zaměřím na lidské vztahy a na to, co válka působí.

Mám ale ještě jedno téma, které sleduji a myslím, že si vyžádá alespoň dva roky. Je to něco, co známe i my, když jsme po druhé světové válce vystěhovali Němce. To se začíná dít na Ukrajině – označování kolaborantů. Mám to pracovně nazvané I Ukrajina má své Sudety. Už teď se na osvobozených územích objevují případy, kdy na někoho ukážete, že byl kolaborant, ale třeba ho jen nemáte ráda. Našli jsme jednu učitelku, která učila za okupace a vyvěsila ruskou vlajku místo ukrajinské. Takže je kolaborantka. Učila už za Sovětského svazu, za Ukrajiny a teď za okupace. Myslím, že je hlavně ignorantka. Zatím ji ale nezavřeli, je v domácím vězení, kde se stará o nemocného manžela. Pak mám ještě

příběh trenéra, který utekl do Ruska. To by mě zajímalo, tyhle postavy, které jsou z našeho pohledu negativní, nejsou to hrdinové. Možná se jen báli a začali sloužit tomu, kdo kolem nich zrovna byl. Uvidíme. Na tohle musím mít čas.

Většina polských reportérů/autorů literárních reportáží prošla „školou“ svých starších kolegů, kterými se mohla inspirovat, vnímala je jako své vzory. Kdo je váš vzor, vaše novinářská inspirace?

Já jsem odešla do Ruska velmi mladá. Rusko a Ukrajina jsou literárnější, ale zase neumějí zpravodajství. Zprávu začne novinář tím, že se dnes nasnídal, babička mu dala svačinu, šel do práce a prezident jel do Kremlu kde se sešel s tím a tím. To je úplně jiný přístup, než jaký má anglosaská novinářina. Je v něm ale mnoho emocí a literatury, a právě to mě možná ovlivnilo.

A u nás? Nevím, jestli mě u nás něco ovlivnilo. Nikdo mě nenapadá. Krásné reportáže ale píše Ivana Svobodová z *Respektu*. Máme „spor“, kdy já si myslím, že v reportáži, aby to nebyla báseň, je velmi důležitý popis, d'ábel je v detailu a musí v ní být nějaká data, nějaké informace. Alespoň příběh ta data musí nést. Než to jen cítit, ještě se musíte něco dozvědět. Ivana Svobodová je výrazně na straně pocitu. Ale zároveň umí nádherně popisovat, například jak jede Ukrajinou, to je neuvěřitelné. Myslím, že ona je v tuto chvíli jediná, která má u nás k literárním reportážím blízko, její styl je svým způsobem východní. Na literární reportáže je třeba čas. Ivana může psát trochu víc, protože *Respekt* je týdeník a týdenní rytmus je milosrdnější. V deníku musíte něco napsat skoro každý den, to pak nemáte večer chuť si sednout, a ještě si stříhnout nějakou literaturu.

Vybavujete si, jestli jste nějaké literárněji laděné reportáže psala předtím, než jste odjela do Ruska a do válek?

Na konci 80. let jsem ještě v *Květech* napsala reportáž, která se jmenovala *Moravolenky*. Byl z toho strašný průšvih. Moravolen byla fabrika, kde se tkaly látky a já jsem do ní přijela na dva dny na reportáž. Pracovaly tam samé Romky, které hodně pily a byly hrozně sprosté. A já jsem to všechno napsala do reportáže. Text nejprve nevyšel vůbec a pak nakonec jen v okleštěné podobě. Všichni si mysleli, že jsem se zbláznila, mně se to ale tehdy opravdu líbilo. Takže ano, už i před Ruskem jsem něco takového psala. Vždycky mě to bavilo.